

2. Οικονομία

Η πόλη στα μάτια ενός περιηγητή (12 ος αι.)

Η Κωνσταντινούπολη είναι μία θορυβώδης πόλη: από όλες τις χώρες έρχονται εδώ άνθρωποι από στεριά και θάλασσα, για να εμπορευθούν. Σ' όλο τον κόσμο δεν υπάρχει παρόμοια πόλη έξω από τη Βαγδάτη, τη μεγάλη πόλη, που ανήκει στο Ισλάμ. Η Κωνσταντινούπολη έχει αναρίθμητα κτίρια. Χρόνο με το χρόνο οι φόροι από όλη την Ελλάδα (δηλαδή τις βαλκανικές επαρχίες) μεταφέρονται εδώ, όπου τα κάστρα είναι γεμάτα από μεταξωτά ενδύματα, πορφύρα και χρυσάφι. Τέτοια κτίρια, τέτοια πλούτη δεν υπάρχουν πουθενά αλλού στην Ελλάδα. Λέγεται ότι καθημερινά έσοδα της Πόλης, δηλαδή τα ενοίκια από τα δημόσια καταστήματα και οι δασμοί που επιβάλλονται στους εμπόρους που έρχονται από τη στεριά και τη θάλασσα, φθάνουν τα 20.000 χρυσά νομίσματα.

Βενιαμίν εκ Τουδέλης, στο : A. Sharf, *Byzantine Jewry, Νέα Υόρκη 1973, 135.*

Οι ιχθυοπράτες

1. Οι ιχθυοπράτες να διαμένουν στις μεγάλες καμάρες της πόλης πουλώντας τα ψάρια που έπιασαν φρέσκα. Κάθε καμάρα να έχει έναν επιστάτη, για να επιβλέπει πώς έγινε η αγορά στην άκρη της θάλασσας και πώς γίνεται η εκποίηση των ψαριών. Για τις υπηρεσίες του να κερδίζει ένα **μυλιαρήσιον*** για κάθε χρυσό νόμισμα.
2. Δεν επιτρέπεται στους πωλητές να παστώνουν ή να πωλούν τα ψάρια στους ξένους, που ακολούθως τα μεταφέρουν στο εξωτερικό. Μόνο τα περισσευόμενα επιτρέπεται να παστωθούν, για να μη χαλάσουν.
3. Οι επιστάτες των ιχθυοπρατών πρέπει να έρχονται κάθε πρωί στον έπαρχο και να αναφέρουν πόσα λευκά ψάρια έπιασαν τη νύχτα, για να πωλούν τα ψάρια στους κατοίκους σύμφωνα με τους ορισμούς του. Όσοι τολμούν να ενεργούν αντίθετα στις διατάξεις να εκδιώκονται από το σύστημα, αφού δαρθούν και κουρευτούν.

Επαρχικόν Βιβλίον, 17, 1-4, εκδ. J. Koder, Βιέννη 1991, 126-128.

α. Οι δημογραφικές εξελίξεις και η αγροτική παραγωγή

Από τις αρχές του 9ου αιώνα παρατηρήθηκε αύξηση της αγροτικής παραγωγής και δημογραφική ανάκαμψη, κυρίως στις πόλεις, όπου, λόγω των περισσότερων δυνατοτήτων απασχόλησης, άρχισε να μεταναστεύει μέρος του αγροτικού πληθυσμού. Η τάση αυτή ενισχύθηκε στη διάρκεια του 10ου αι., επειδή τότε επεκτάθηκε η μεγάλη γαιοκτησία και αυξήθηκε η αγροτική φορολογία. Συγχρόνως υποχώρησαν οι επιδημίες. Η ακώλυτη, λοιπόν, φυσική αύξηση του αστικού πληθυσμού και η εσωτερική μετανάστευση, συνέβαλαν αποφασιστικά στη δημογραφική ανάκαμψη.

β. Το εμπόριο και η βιοτεχνία

Κατά την ίδια περίοδο αναζωογονήθηκαν επίσης το εμπόριο και η βιοτεχνία. Οι χωρικοί επισκέπτονται όλο και πιο συχνά τα εμπορικά κέντρα, για να διαθέσουν στην αγορά το πλεόνασμα της παραγωγής τους και να αγορά-

Εμπορικοί δρόμοι που συνδέουν τη Μεσόγειο με την Ανατολή (μέσα 11ου αι.)

σουν ό,τι δεν παράγουν οι ίδιοι. Ανάμεσα σ' αυτά τα κέντρα ξεχωρίζει η Κωνσταντινούπολη: με την εξαιρετική γεωπολιτική θέση της είναι κομβικό σημείο των μεγάλων εμπορικών δρόμων.

Μεγαλύτερη σημασία για την οικονομία έχουν αρχικά οι χερσαίοι δρόμοι, ενώ οι θαλάσσιοι αναπτύσσονται ιδιαίτερα από τη δεκαετία 960-970 και εξής, όταν ανακτώνται η Κρήτη, η Κύπρος και η βόρεια Συρία. Είναι η αρχή της μεγάλης ανάπτυξης του βυζαντινού εμπορίου: τώρα όλες οι μεγάλες χερσαίες και θαλάσσιες μεσογειακές αρτηρίες είναι υπό βυζαντινό έλεγχο.

Στις πόλεις ανθούν η κεραμική, η τέχνη της επεξεργασίας πολύτιμων λίθων, η βιοτεχνία λιμών και μεταξωτών υφασμάτων και άλλες βιοτεχνίες. Σημαντικά κέντρα είναι η Χερσώνα, η Νικομήδεια, οι Σάρδεις, το Δυρράχιο, η Θήβα, η Αθήνα, η Κόρινθος και η Σπάρτη. Βιοτεχνικές δραστηριότητες αναπτύσσονται και στην ύπαιθρο, όπου καλύπτουν στοιχειώδεις ανάγκες του αγροτικού πληθυσμού. Εδώ λειτουργούν, για παράδειγμα, σιδηρουργεία, ενώ περιφερόμενοι σιδηρουργοί κατασκευάζουν και επισκευάζουν επί τόπου αγροτικά εργαλεία.

γ. Τα αστικά επαγγέλματα

Μεταξύ 10ου και 11ου αι. αυξάνεται ο αριθμός των απασχολουμένων στο εμπόριο και στη βιοτεχνία. Πολυάριθμοι χειρώνακτες (μεταφορείς, αγωγάτες, ναυτικοί και λιμενεργάτες)

εργάζονται στις πόλεις και τα λιμάνια. Η ανάγκη να τραφεί ο πληθυσμός των αστικών κέντρων (οι χειρώνακτες, ο δήμος, δηλαδή οι φτωχοί και άνεργοι πολίτες, η ανώτερη τάξη και ο κλήρος) καθιστά το μικρεμπόριο και τα επαγγέλματα που αφορούν τη διατροφή κυρίαρχες οικονομικές δραστηριότητες στις μεγάλες πόλεις.

Τα αστικά, εμποροβιοτεχνικά κυρίως, επαγγέλματα είναι οργανωμένα σε προνομιούχα σωματεία, τα **συστήματα**, (συντεχνίες) η λειτουργία των οποίων διέπεται από αυστηρούς κανόνες (**Επαρχικόν Βιβλίον**) και εποπτεύεται από τον **Έπαρχο της Πόλης** (δηλ. το διοικητή της). Τα συστήματα προμηθεύονται στην ίδια τιμή τις πρώτες ύλες και τα ξένα εμπορεύματα, αλλά είναι ελεύθερα να ρυθμίσουν τον όγκο της παραγωγής, το μισθό των υπαλλήλων και, ως ένα σημείο, την τιμή πώλησης των αγαθών. Αυστηρά ελέγχεται η ποιότητα και η διάθεση των πολύτιμων εμπορευμάτων, των οποίων η εξαγωγή από τη βυζαντινή επικράτεια απαγορεύεται. Τα μέλη των συστημάτων έχουν ποικίλα οικονομικά προνόμια και μπορούν να ασκούν πολιτική πίεση. Η εγγραφή στα συστήματα εξαρτάται από την αποδεδειγμένη επαγγελματική ικανότητα, ενώ η αποβολή συνοδεύεται από σωματικές ποινές. Αυτό ενισχύει τον κρατικό έλεγχο, ο οποίος επιδιώκει να διασφαλίσει όχι τόσο τα συμφέροντα των παραγωγών, όσο αυτά του ίδιου του κράτους και των καταναλωτών.

Ερωτήσεις

- 1. Ποιοι παράγοντες συνέβαλαν στην αύξηση του πληθυσμού της αυτοκρατορίας κατά την περίοδο των Μακεδόνων;*
- 2. Να επισημάνετε τους λόγους άνθησης του εμπορίου και να αναφέρετε τα σπουδαιότερα οικονομικά κέντρα της αυτοκρατορίας.*
- 3. Ποιες υποχρεώσεις είχε το "σύστημα" των ιχθυοπρατών; Πώς λειτουργούσε ο έλεγχος των συστημάτων και πι επιδιωκόταν, πρωτίστως μ' αυτόν (σχετικό παράθεμα);*